

μένους πίθους, οίτινες περιεῖχον ὁστᾶ μικρῶν παιδίων, καὶ περὶ τὰ δέκα μικρὰ ἀγγεῖα, ἐξ ὧν δύο φέρουσι μελανομόρφους γραφάς· ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν εἰκονίζονται δύο Σάτυροι ὀρχούμενοι, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἴσταται ὁ Διόνυσος κρατῶν ῥυτόν. Προσέτι ἀνεκαλύφθη εἰς βάθος 4 μέτρων μέγα ὕδραγωγεῖον ἢ ὀχετὸς κατεσκευασμένος ἐκ κεράμων ἀψιδωτῶν, χρόνων πολὺ παλαιῶν.

Ἐν τῇ λοιπῇ Ἀττικῇ ἐνηργήθη μία ἀνασκαφὴ μόνον ὑπὸ τοῦ κ. Καστριώτου καὶ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Φιλαδελφέως, οίτινες ἐν Ἀναβύσῳ τοῦ δήμου Θορικίων ἀνεκάλυψαν πολλοὺς τάφους γεωμετρικῶν χρόνων καὶ τινὰς ἄλλους τοῦ 6^{ου} καὶ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος. Οἱ γεωμετρικοὶ ἔκειντο ἐντὸς δύο τεχνητῶν τύμβων, εὐρέθησαν δ' ἐν αὐτοῖς περὶ τὰ 150 ἀγγεῖα διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων κοσμούμενα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τῶν συνήθων γραμμικῶν ποικιλμάτων, ἐπὶ τινῶν ὅμως ἀπαντῶσι καὶ μορφαὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· προσέτι εὐρέθησαν ἐν τοῖς τάφοις τούτοις ὀλίγα χειροποίητα καὶ ἐκ χονδροῦ πηλοῦ ἀγγεῖα φέροντα ἐγγάρακτα κοσμήματα.

Ἐν Βοιωτίᾳ ἀνέσκαψαν οἱ ἔφοροι κύριοι Παπαδάκις καὶ Κεραμόπουλλος. Ὁ πρῶτος ἀνέλαβε τὸ ἀληθῶς οὐχὶ πολὺ εὐχάριστον ἔργον νὰ ἐνεργήσῃ νέας ἐρεῦνας εἰς τὰ τοσάκις ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων ἀνασκαλευθέντα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον συληθέντα νεκροταφεῖα τῆς Τανάγρας καὶ νὰ διασώσῃ ὅ,τι τυχὸν διέφυγεν ἐκείνους, κατῴρθωσεν δὲ ν' ἀνακαλύψῃ 160 περίπου ἀσυλήτους τάφους ἀνήκοντας εἰς τοὺς ἐξ τελευταίους πρὸ Χρ. αἰῶνας. Ἐν αὐτοῖς εὗρε μέγαν ἀριθμὸν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰδωλίων, ὧν τὰ πλεῖστα στεροῦνται ἰδίας ἀξίας, τὸ ὅλον ὅμως εἶναι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις διδακτικόν. Ὁ κ. Παπαδάκις ἀνέσκαψε καὶ παρὰ τὰς Θήβας δεκαεξὶ τάφους, τὸ καλῦτερον δ' ἐκ τῶν

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΑΦΩΝ ΕΝ ΒΟΙΩΤΙΑ

Ἐν γένει καὶ τόπους καὶ εἶδος τῶν ἐφετινῶν ἡμῶν ἀνασκαφῶν καθώριζον ἐν μεγάλῳ μέτρῳ σκοποὶ διασωστικοὶ ἀπὸ τῶν λαθραίων.

Α'. Ἐν Τανάγρα.

Εἰς πέντε θέσεις μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπεχούσας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πόλεως, Μαυροβοῦνι, Ἁγ. Πολύκαρπον, Μπαλῆ, Κοκκάλι καὶ πέραν τοῦ Ἄσωποῦ Γκέλιαζι, ἐν αἷς προσεδοκῶμεν ὅτι θὰ ὑπελείποντο καὶ μετὰ τὰς ἀπειραριθμοὺς τυμβωρυχίας 40 ἐτῶν ἀσύλητοι τάφοι, ἀνεσκάψαμεν ἐν ὄλῳ 152 τάφους τῶν ἐξ τελευταίων π. Χ. αἰῶνων· ἐκ τούτων ἦσαν

α') *θῆκαι κεκαυμένων νεκρῶν ἢ πυρᾶι 30*· εἶναι αὐταὶ στενόμακροὶ βόθροὶ ὀρθογώνιοι, κεκομμένοι εἰς τὸ «στερεόν», ἔχοντες ὅμως πάντοτε σχεδὸν καθ' ἑκατέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν τὰς συνήθεις βαθμίδας, «πεζούλια», πλάτους ἐνίοτε φθάνοντος τὸ τοῦ κυρίου τάφου· ὅτι ὁ λάκκος οὗτος εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ὡς τύπος καύσεως τοῦ νεκροῦ, ἀποδεικνύουσιν ὄχι μόνον τὰ ἐφ' ὄλου τοῦ βάθους ἐκτεινόμενα παχέα στρώματα ἀνθράκων καὶ δὴ προδήλως κατὰ χώραν ἀπνηθρακωμένων δαυλῶν καὶ πρέμων ὄλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐρυθρὰ ἀκόμη διὰ τὴν περίκαυσιν τῶν φλογῶν εἰς ὕψος μέτρου καὶ πλέον τοιχώματα καὶ αὐτῶν τῶν ὀστέων τὰ συνήθως εὑδηλα ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει ἡμίκαυστα λείψανα.

β') (τεθαμμένων) *θῆκαι ἀπλαῖ ἢ δούγματα* (Scha-

chtgräber, «σκέττοι» κατὰ τὴν ἐγγώριον ὀνοματολογίαν) 26, κατὰ τᾶλλα ὁμοιώτατοι πρὸς τοὺς κεκαυμένους· ἀμφότερα τὰ παλαιότατα ταῦτα εἶδη τάφων παραμένουσι καὶ μετὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα αἰεὶ σπανιώτερα.

γ') ἀγγεῖα ὡς τάφοι, ἰδίᾳ μεγάλοι πίθοι (ἀρχαιότατοι, μετὰ τῶν α'-β' τὸ μόνον ἀσφαλές τοῦ 6^{ου} αἰῶνος εἶδος) καὶ ἀμφορεῖς, ἐν ἔλῳ 8· οἱ πιθόταφοι πάντοτε διπλοῖ, δηλ. μετὰ μικροτέρου ὡς πώματος, ὅπερ ὀριζοντιωθὲν μετ' ἐκείνου τῷ χρόνῳ ἔχει δώσει ἀφορμὴν εἰς κοινήν πρόληψιν ὅτι ὁ νεκρὸς ἐτίθετο (ἀνά ἡμισυν) ἐντὸς δύο ἀνωπῶν πίθων.

δ') λάρανακες πῆλιναι ἢ σαρκοφάγοι τοῦ γνωστοῦ πρὸς πύελον λουτροῦ ὁμοίου σχήματος, ἐν ἔλῳ 5, οἱ τρεῖς τοῦ Ε΄ αἰ., οἱ δύο ὕστεροι.

ε') κεραμοσκεπεῖς, ἤτοι «καλυβωτοὶ» (54) ἢ

ς') «γουβωτοὶ» (14),

εἶδη ἐμφανιζόμενα βραδύτερον τῶν α'-δ' (ἰδίᾳ οἱ «γουβωτοὶ» μόνον μετ' Ἀλέξανδρον, τῶν καλυβ. ἐλάχιστοι ἀναδιθάσιμοι εἰς τὸν Ε΄ αἰ.)· ἐν ἀμφοτέροις τούτοις ὁ τεθαμμένος νεκρὸς στεγάζεται ὡς δι' ὀρόφου τινὸς διὰ μεγάλων κεράμων· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς καλυβωτοῖς αὗται κοιταζόμεναι ὄρθιαι ἐπὶ τοῦ πυθμένου ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἀνά 2 ἢ 3 (ἐνίοτε διπλούμεναι) καὶ συγλίνουσαι ἄνω ἀποτελοῦσι σαγματοειδῆ στέγην («καλύβην»), ἐπιστεφομένην ἐνίοτε καὶ δι' ἄλλων κεράμων κυρτῶν, περίξ δὲ στερεομένην καὶ διὰ λίθων, ἐνίοτε πηλοκτίστων, κατὰ δὲ τὰς δύο στενάς πλευράς κλειομένην δι' ἄλλων κεράμων ὀρθίων ἢ λίθων («κεφαλαριῶν»)· εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐπικρατέστατον εἶδος.— Συχνὰ παραμένουσιν ἔξω τῆς ἕγκυς καὶ ἐνταῦθα τὰ πεζοῦλλα τῶν α'-β', ὑψηλότερα ἐνίοτε τῆς «καλύβης», ἐνῶ εἰς τοὺς «γουβωτοὺς» ταῦτα χρησιμεύουσιν εἰς ἐπίθεσιν τῶν κεραμίνων καλυμ-

μάτων, ὀροφούντων ἐδῶ τὴν ὄλην ὑπὸ τὰς βαθμίδας θή-
κην («γούβαν» λοιπὸν) καὶ οὐχὶ τὸν πυθμένα μόνον· αἱ
μεγάλαι αὗται τῶν γουβωτῶν κέραμοι (2 πολλάκις διὰ
τὸ ὅλον τοῦ τάφου μῆκος, ἤτοι μέχρι 0,90 μ. τὸ μῆκος
ἐκατέρα καὶ 0,50 πλάτος) ἔχουσιν ἐνίοτε σχῆμα ἡμικυ-
λινδρικὸν μὲ συμφυῆς τὸ «κεφαλάρι» ἐν τῷ ἄκρῳ.

ς') πλακόκτιστοι ἢ «κασσονᾶτοι» (8), ἐκ μεγάλων
δηλ. λιθίνων πλάκων, ὀρθομένων ἀνὰ 2 συνήθως ἐν ἐκα-
τέρᾳ τῶν μακρῶν καὶ ἀνὰ μίαν εἰς τὰς στενάς πλευράς
(ἐνίοτε κεκονιαμένων ἐσωτερικῶς διὰ μείγματος ἀσβέστου
καὶ ἄμμου), ἐφ' ὧν ἐπικάθηται ὡς στéγη 3-4 ὅμοια κα-
λύμματα· εἶδος τοῦτο κατ' ἐξοχὴν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων,
ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν ἤδη ἐμφανιζόμενον.

η') Τέλος μονοκέραμοι μὲν ταφίσκοι παιδίων (ἃ δὲν
ἐκαίοντο, φαίνεται) 3, εἷς δὲ οἶονεὶ ὀρθογώνιος σωλὴν ὑδρα-
γωγείου πηλίνου, κεκαλυμμένος διὰ κεράμου, — καὶ μία
ἁπλῆ «καῦτρα» ἢ «θυοσία» κοινῶς, λάκκος δηλ. ἀβαθῆς
ὄλως, ἐνθα καεῖς θὰ μετεκομίσθη ἵνα ταφῆ ἀλλαχοῦ που
πλησίον ὁ νεκρὸς, ὑπολείπων μόνον τῆς καύσεως τὰ ἔχνη,
ἄνθρακας καὶ τινὰ θραύσματ' ἀγγείων.

Ἐν γένει προφανῶς ὑπὸ στéγην τινὰ πάντοτε ἐφιλο-
τιμοῦντο νὰ θέτωσι τὰ προσφιλεῖς λείψανα τῶν οἰκείων, ὅχι
ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν τοῦ χώματος· τὰ δὲ κεράμινα
καλύμματα τῶν γουβωτῶν καὶ τὰ λίθινα τῶν κασσονάτων
φαίνονται συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι καὶ οἱ α'-β'
(καὶ οἱ ε' ἴσως), ὁσάκις μάλιστα φέρουσιν ἐπὶ τε τῶν
«βαθμίδων» ἐκείνων καὶ καθ' ὅλον τὸ ἰσοῦφές αὐταῖς ἐπί-
πεδον (ὑπὲρ στρώμα χωμάτων ἐνίοτε παχύτερον τῶν 0,60
μ. ὑψηλότερον τοῦ πυθμένος) κτερίσματα ἐστρωμένα,
εἶχόν ποτε ὡσαύτως ὀρόφωσίν τινα ξυλίνην, ἠφανισμέ-
νην μὲν σήμερον εὐλόγως, ἀλλὰ κρατήσασαν ἐφ' ἑαυτῆς
ἐπὶ αἰῶνας μέχρι σχηματισμοῦ παχέων χώματος ὑπο-

στρωμάτων τὰ κτερίσματα· τὰς σανίδας ἢ τὴν σανίδα ταύτην θὰ ἐπέθετον ἐπὶ τῶν βαθμίδων ὑπὲρ τὸν κεκαυμένον σωρὸν ἢ τὸν ἐν φερέτρῳ κλειστῷ (ἢ καὶ ἐν «καλυβίῳ» κεραμίνῳ) νεκρὸν, ἄνωθεν δὲ ἐπέβαλλον τὰ τελευταῖα κτερίσματα, πρὶν ἀπέλθωσιν.

Αἱ κεραμίδες, ἐπίπεδοι σχεδὸν αἱ ἀρχαιόταται, βαθμηδὸν κυρτότεραι αἱ νεώτεραι τοῦ Ε' αἰ., σπανίως φέρουσιν, ἔντυπον ἐκ σφραγίδος, γράμμα τι ὡς σῆμα ἐργοστασίου, δύο δὲ μόναι (Δ' αἰ.) τὴν ἐπιγραφὴν ΙΑΡΑ, ἐξ ἱεροῦ τινος λοιπὸν ἴσως ἤρπασμέναι.

Αἱ δὲ εὐρεθεῖσαι ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί, ἐν ὄλῳ 24, ἐπὶ ἀπλῶν στηλῶν ὀρθογωνίων μὲ γεῖσον ἄνω ἐλαφρῶς ἐξέχον ἢ καὶ ἀετωμάτιόν τινες, εἶναι πᾶσαι ἀπλᾶ ὀνόματα χρόνων τὸ πλεῖστον μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα· δύο ἐξ αὐτῶν ἐπὶ ταπεινῶν στηλίδων ἀνῆκον, φαίνεται, εἰς τάφους παιδίων, τοῦλάχιστον ἀσφαλῶς ἢ μία, ἀφοῦ ΚΟΡΑ ἀπλῆ, ἀνώνυμος δηλ. ἀκόμη κατ' ἔθος γνωστὸν ἐξ ἄλλων ὁμοίων ἐπιγρ. τῆς Ταναάρας. Ἄτυχῶς σχεδὸν μόνον μία ἢ οὐδεμία συνανῆκει μετ' ἀσφαλείας εἰς τάφον ὠρισμένον· διότι ὅσον οὐδὲν ἄλλο συστατικὸν τῶν τάφων αὗται ὑπέκειντο εἰς ἀρπαγὴν καὶ φθοράν, ἔξω δὴ πρόχειροι εὐρισκόμεναι. Διὸ καὶ αἱ ἡμέτεραι ὡς τὰ πολλὰ ἢ ἔχουσι χρησιμεύσει ὡς καλύμματα νεωτέρων τάφων κλαπεῖσαι ἢ ἔχουσι σωρευθῆ ἐπ' ἀλλήλαις παραχωροῦσαι, ὡς καὶ αἱ θῆκαι αὐτῶν, τὴν θέσιν εἰς ἄλλους νεκρούς.

Ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν θέσιν τῶν τάφων, οὗτοι ἐκτείνονται, ὡς συνήθως, εἰς σειρὰς (διπλουμένας ἢ καὶ τριπλᾶς ὀπισθεν ἀλλήλων) μακροτάτας παρὰ τὰς ἐκ τῆς πόλεως ὁδοὺς, πρὸς ἃς οἱ καθ' ἕναστον τάφοι ἔχουσιν ἐγκάρσιον φορὰν (τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ κειμένης εἰς τὸ ἀπώτερον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἄκρον κατὰ κανόνα σπανιώτατα καὶ μόνον ὑπὸ ξένων τινῶν, φαίνεται, τῆς συγγε-

νείας και κατ' άλλους χρόνους παραβαινόμενον)· αλλά πλὴν τῶν παραλλήλων συχνοὶ καὶ ἰδιαζόντως διδακτικοὶ εἶναι καὶ τάφοι ὑπεράλληλοι καὶ διαφόρων χρόνων, ὅτε ἐν τῇ κατωτάτῃ θέσει κεῖνται συνηθέστατα σκέτιοι ἢ καυμένοι.

Εἰς τοὺς εἰρημένους τάφους δὲν κατελέξαμεν καμαρωτόν τινα μέγαν κτιστὸν κατάγειον, ὅμοιον πρὸς γνωστοὺς ἐρετρικούς, ἀλλὰ δυστυχῶς σεσυλημένον εὐρεθέντα καὶ σωρὸν λίθων κωνικόν, διαμέτρου 10 μ. καὶ ὕψους ὑπὲρ τὰ 2 ἐν τῇ θέσει Λαιοτριβί, ἐλεγχθέντα διὰ τομῆς ὅτι δὲν ἦτο, ὡς εἶχομεν ἐλπίσει, τύμβος (ἀλλ' «ἔρμαξ» ἴσως).

Εἰρήματα ἐν τοῖς τάφοις. Πολυειδῆ, ὡς συνήθως ἐν ἀρχαίοις τάφοις, καὶ ἀφθονώτατα μὲν ἐν τοῖς ἀρχαίοις (ιδίᾳ τὰ ἀγγεῖα· ἐν ἐνὶ μόνον ἀρύβαλλοι 175, ἐν ἄλλῳ κάρθαροι περὶ τοὺς 70 καὶ ληκύθια περὶ τὰ 30), ἐλαττούμενα δ' ἐπειτα βαθμηδὸν μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν, εὐρίσκονται καὶ ἐν τοῖς πτωχοῖς μᾶλλον τούτοις τάφοις τὰ συνθαπτόμενα, εἴτε πρὸς τροφὰς τῶν νεκρῶν προωρισμένα (καρποί, ιδίᾳ σῦκα καὶ τινες ἐλαῖαι, κελύφη ψῶν, ὄστρεά τινα θαλασσινά), εἴτε ὡς σκευάρια καθημερινῆς χρήσεως παντοῖα. ἐγχωρίου κατασκευῆς, καὶ ἄλλα πολυτελείας τινὸς (ὀλίγα φοινικικὰ ὑέλινα μυρηρά), καὶ δὴ ἀνδρῶν (ἀγγεῖα πότου, κάρθαροι ιδίᾳ, κύλικες καὶ σκύφοι, ἅπαντα ἐγχώρια, φαίνεται, — στλεγγίδες, ἀλλ' οὐχὶ ὄπλα· ἐν μόνον ἐγχειρίδιον εὐρομεν), γυναικῶν (πόρπαι ἐλάχισται καὶ βελόναι, ἀλλὰ πολλαὶ πυξίδες καὶ ἄλλα εἶδη καλλωπισμοῦ, π. γ. μολύβδινά τινα ψιμυθιοδοχεῖα μετὰ χρώματος, λαβίδες, ψηφίδες ὄρμων) καὶ παιδίων ἀθύσματα (π. γ. ἀστράγαλοι φυσικοὶ ἢ εἰργασμένοι, κατὰ σωροὺς ὅλους ἐν 2 τάφοις· ἐνταῦθα καὶ σιληνοὶ τινες καὶ ἄλλα πήλινα)· — ὑπὲρ πάντα συχνότατα τὰ πρὸς πότιον καὶ καλλωπισμὸν

χρήσιμα, ἅτινα καὶ κατὰ τοὺς ὑστάτους χρόνους παραμέ-
νουσιν ἐκλείπόντων σχεδὸν τῶν λοιπῶν, οἷα τὰ σχε-
δὸν ἀπαραίτητα τῶν ῥωμαϊκῶν ἰδίᾳ χρόνων ἀτρακτοειδῆ
ἄωτα *μυροδόχα ἀγγεῖδια*, καὶ τὸ πρὸς νῆψιν καὶ λουτρά,
φαίνεται, μέγα δίωτον ἢ μόνωτον μετὰ τοῦ συνήθους
λυχαρίου. Τὰ μεταλλικὰ εἶναι ὅλως σπανιώτατα ἐν Τα-
νάγρα (π. χ. ἐλάχιστοι χαλκοὶ *δακτύλιοι*, οὐδὲ ἐν κάτο-
πτρον)· ὅτι καὶ ξύλινα κίσται συνεθάπτοντο, φανερὸν ἐκ
πολλῶν ὁμοῦ ἐνίοτε εὕρισκομένων (5-12) *μικρῶν ἤλων*
σιδηρῶν· τούναντίον οὐδέποτε λείπουσι τὰ *πήλινα*· καὶ δὴ

α) *ἀγγεῖα*· πλεῖστα, εἵπομεν, εἰς τοὺς ἀρχαίους, ὑπο-
χωροῦντά πως μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰ εἰδώλια, μένου-
σιν αἰετοτε ὡς κυρία ἐν τοῖς τάφοις σκευή· πρὶν καθαρι-
σθῶσι καὶ συγκολληθῶσι τὰ θραύσματα αὐτῶν, δὲν δύ-
ναται νὰ γίνῃ λεπτομερῆς λόγος· προσθέτομεν μόνον ὅτι
ἀγγεῖα γραπτά σχεδὸν ἐλλείπουσι (μεταξὺ 8 ἑκατοντάδων
τουλάχιστον)· πλὴν τῶν συνηθεστάτων ἀνθεμοκοσμῆτων
κυλίκων καὶ τῶν γνωστῶν στερεοτύπων παραστάσεων
ἐπὶ ἀρυδάλλων «κορινθιακῶν» καὶ ληκυθίων τὸ μέγιστον
πλῆθος εἶναι ἀπλῶς μελανογάνωτα (ιδ. οἱ κατ' ἐξοχὴν
βοιωτικοὶ κάνθαροι καὶ σκύφοι) ἢ ὅλως ἀβαφῆ, ὡς ἰδίᾳ τὰ
συνηθέστατα *χυτρία* καὶ τὰ λοιπὰ τῆς καθημερινῆς χρή-
σεως· *θαβδωτῆ* ἢ *ἔκτυπος* διακόσμησις («μεγαρικῶν» σκύ-
φον) σπανία πολὺ καὶ μόνον μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ἐν γέ-
γένει δὲ οὔτε *πλαστικῶς* οὔτε *διακοσμητικῶς* φαίνεται
ποτε ἀνταξία ἢ ἀγγειοπλαστικῆ τῆς ἐν ἀρχῇ συμφυοῦς
ἀδελφῆς, τῆς *κοροπλαστικῆς*, ἐν Τανάγρα, τουλάχιστον
ἐν τοῖς ἡμετέροις τάφοις, οἵτινες ἄλλως ἀσύγκριτοι πρὸς
τὸν πλοῦτον π. χ. τῶν γνωστῶν τῆς *Ριτσώνας*. Ἐν μό-
νον βλέπομεν ἀπὸ τοῦδε *μελανόγραφον* ἄξιον μνείας (πα-
λαιστάς τινος μικρογραφικοῦ ἐπὶ κύλικος), οὐδὲ ἐν δὲ
ἐρυθρόγραφον. Βεβαίως καὶ τοιαῦτα ὄντα εἶναι πάντοτε

διδασκτικά ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐπαλληλίᾳ τῶν τύπων ἀπὸ τῶν ἀφθόνων «πρωτοκορινθιακῶν» μέχρι τῶν ὑστέρων ῥωμαϊκῶν· ἀλλὰ περὶ τούτου εὐρύτερον μετὰ τὴν συγκόλλησιν.

β') *Εἰδώλια πῆλινα*. Καὶ ὀλίγα σχετικῶς ἔχομεν κατὰ τύχην ἐκ τῆς ἀκμῆς τῆς ταναγραϊκῆς κοροπλαστικῆς (ἔσα ὑπέλιπον ἡμῖν τοσοῦτοι πρόδρομοι ἐν τῷ σκάπτειν) καὶ ἐν γένει τῶν προσδοκιῶν ἡμῶν ἤττονα, ὅχι μόνον διὰ τὸ δεινῶς εὐθρυπτον, ἀλλὰ κυρίως δι' αὐτὴν τὴν ποιοτικὴν πενιχρότητα. Σχετικῶς ἀφθονα ἔχομεν ἐκ τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου καὶ ἐνταῦθα, τύπους ὅμως γνωστούς καὶ κοινούς σχεδὸν ὅλα, σανιδόμορφα ἔτι *γυναικεῖα εἰδώλια* (φαίνεται, ἀνεξαρτήτως τοῦ φύλου τοῦ νεκροῦ διδόμενα), ἵππους καὶ ἵππεῖς γεωμετρικούς ἔτι, «σιληνοὺς», «σειρῆνας» ζώων εἰδώλια (πτηνάρια, χοιρίδια, κριούς, ἔλαφον κλπ.) πάντα *πλήρη* τετυπωμένα· κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα προτιμῶνται, φαίνεται, τὰ ἀγγεῖα ἐν γένει καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ Δ' ἀφθονοῦσι πάλιν τὰ εἰδώλια, πάλιν στερεότυπα κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ στρογγυλόσωμα βαθμηδὸν καὶ μετὰ μελῶν διηρθρωμένων ἤδη (ἀρχαῖκά δ' ὅμως ἐν πολλοῖς ἔτι κατὰ τε ἱματισμούς καὶ κομμώσεις μέχρι βαθμοῦ ἐκπλήττοντος διὰ τὴν συντηρητικότητα περὶ τοὺς τύπους· θὰ ἔμενον ἐπὶ γενεᾶς αἱ μῆτραι)· συνηθέστατοι δὲ τύποι τοῦ Ε'-Δ' αἰῶνος εἶναι καθημένῃ γυνή, γυμνὸς ἰστάμενος νεανίας («ἔφηθος» μετὰ λαγωῦ ἢ ἀλεκτρυόνος ἐν τῇ ἀριστερᾷ κλπ.) καὶ *προτομὴ* ἢ *πρόσωπον* μόνον, ἤδη *κοῖλον* ὅμως τοῦτο, ὡς ἤδη καὶ τὰ πλεῖστα ἐκτυποῦνται πλέον *κοῖλα*, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐκλείπωσιν ὅλως τὰ ἀρχικά πλήρη· τέλος ἀπὸ τοῦ Δ' λήγοντος ἔχομεν (ὀλίγιστα, 5—10, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἀκέραιον) τὰ τῆς ἀκμῆς ἐκ δύο ἢ πλειόνων μητρῶν χυτὰ—καὶ δὴ κυρίως γυναικείους τύπους μετὰ πλουσίων ἱματισμῶν καὶ 2—3 παιδία καθήμενα,—ἀλλὰ καὶ ταῦτα

ἔχουσι συγκολλήσεως ἀνάγκην. Ἐν ὄλῳ περὶ τὰ 100 τὰ ἡμέτ. εἰδώλια οὐδὲν σχεδὸν σπουδαῖον ἐμπεριέχουσιν, οἷον περιεμένομεν (ἀρνητικῶς λοιπὸν μᾶλλον διδακτικά, ὅτι οὐ πᾶν ταναγραῖον ἦτο ἀμέσως καὶ πλήρες χαρίτων πάντοτε). Ἡκιστα λοιπὸν εὗρομεν πλήρη τὴν σειρὰν τῆς *Ταναγραίας*, ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς στρογγυλουμένης βαθμηδὸν καὶ καλλυνομένης, ὡς ἠυχόμεθα.

Ὡς πρὸς τὴν *τοποθέτησιν* τῶν κτερισμάτων, ὀλίγα μὲν ὄντα τίθενται κατὰ τὰς χεῖρας ἢ τοὺς ἀγκῶνας τοῦ νεκροῦ, σπανιώτερον παρὰ τὸν λαιμὸν ἢ καὶ τοὺς πόδας, τὰ πρὸς λουτρόν, φαίνεται, ὑδρῆρά π. χ.· ἀφθονώτερα δὲ ὄντα ἢ σωρεύονται κατὰ τὰ δύο ἄκρα καὶ ἰδίᾳ τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ (καὶ δὴ πέραν ταύτης ἔν τισιν) ἢ ἐπὶ τῶν «πεζουλλίων» (ἐξ ὧν προφανές ὅτι ἔχουσι κρημισθῆ τινὰ κάτω εἰς τὸν βυθὸν) ἢ εὐρίσκονται περὶ ὄλον τὸν νεκρὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ, εἶπομεν, ὑπὲρ ὄλον στρῶμα χωμάτων *οκορπιστά* (ὥστε τεταγμένα ποτέ ἴσως ἐπὶ σανιδώματος)—*ἀσφαλῶς* δὲ ἐνίοτε τεμαχηδόν, ἐπίτηδες τεθραυσμένα (σπανιώτατον ἄλλως), π. χ. εἰδώλια («*θανιστά*» παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις τότε λεγόμενα).

Ἐνταῦθα νομίζομεν ἄξιον μνείας ὅτι καὶ ἐν μὴ κεκαυμένοις τάφοις εὐρίσκονται συχνάκις τεμάχιά τινὰ ἀνθράκων (ἴσως λείψανον θυμιάσεώς τινος, ἐκχυθέντος ὀηλ. τοῦ περιεχομένου τοῦ θυμιατηρίου;)· ἄλλοι οἱ *ἡμίκανστοι* νεκροὶ (ἐν *Τανάγρα* δὲν διεκρίναμεν ἀσφαλῆ παραδείγματα)· τοὺς ἀνθρακας εἶδομεν ἐν ἀκαύστοις παντάπασιν.

***B'.* "Ἄλλαι μικραὶ σκαφαί.**

α') Παρὰ τὸ χωρίον *Βράτι* τῆς *Τανάγρας* (ἀρχ. *Φαράς* ἴσως) ὀδηγηθέντες ὑπὸ προηγουμένων σκαφῶν τῶν

χωρικῶν, ζητούντων κεράμους ἰδίᾳ, ἀνεσκάψαμεν ἐν μέρει ἀρχαῖον φρέαρ (μέχρι τοῦ 8^{ου} μ. βάρους) εὐρύ, χρησιμεύσαν, φαίνεται, ὡς ἀποθέτης γειτονικοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, ὃ δὲν ἠδυνάμεθα ἐφέτος νὰ ἐρευνησώμεν (ἴσως ἀγορᾶς);· πλῆθος τεμαχίων ἀγγείων μὲ γάνωμα ἐκτάκτως λαμπρὸν—καὶ 3 ἐπιγραφαὶ περαιτέρω—ἐπιτύμβια ὀνόματα τοῦ Ε' αἰῶνος—ἔδειξαν μόνον πιθανὴν ἀκμὴν τῆς πολίχνης κατὰ τὸν Ε'-Δ' αἰῶνα π. Χ. Ἀλλὰ ριζικωτέραν ἔρευναν ἐπεφυλάξαμεν.

β') Καὶ εἰς τὰ Δρίτσα βραχυτάτη μόνον ὑπῆρξε (τριήμερος) ἡ ἡμετέρα ἀνασκαφή, δι' ἐπειγούσας ἄλλας ὑπηρεσίας καὶ ἐπιβραδυνθεῖσα καὶ πάλιν ἀμέσως διακοπεῖσα· ἤρχισαμεν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν 20' μακρὰν τῶν ἀρχαίων τειγῶν (τοῦ Ἐλεῶνος πιθανῶς) ἐπίτηδες, διότι ἐκεῖ ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς συνεχεῖς τυμβωρυχίας. Ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων 7 τάφων—τῶν πλείστων πυρῶν, 3 καλυβωτῶν—εἷς ὁ πλουσιώτατος καὶ ἀξιολογώτατος ὄλων ἐμφανίζει πολλὰς ὁμοιότητας διὰ τῶν γραπτῶν αὐτοῦ ἀγγείων πρὸς τὸν νεώτερον τύπον τῶν ἐν Ριτσῶνα ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀνασκαφέντων· ἰδίᾳ λόγου ἄξιος μελανόγραφος σκύφος μὲ παράστασιν ἀθλητοῦ ἐπὶ θυμέλης ἐν μέσῳ δύο κριτῶν.

γ') Πέραν τοῦ χωρίου τῶν Θηβῶν Τάχν καὶ δὴ παρὰ τὴν εἰς Πλαταιὰς ἄγουσαν, ὡς σήμερον καὶ ἀρχαιόθεν, ὁδόν, 40' πρὸς ΝΔ τῶν Θηβῶν ἀνεσκάψαμεν ἐκτοπίσαντες τυμβωρύχους 16 ἐν ὄλῳ τάφους (τοὺς 13 κεκαυμένους, 3 δὲ «καλυβωτούς») τοῦ 6-3 αἰ. π. χ.· εὐρήματα ἔχομεν καθόλου εἰπεῖν ὅμοια τοῖς ἐκ Τανάγρας (μόνον μελανόγραφα ἀγγεῖα, ἰδίᾳ σκύφους, πολὺ περισσότερα, κακότεχνα μᾶλλον ἀληθῶς πλὴν καλοῦ μελανογράφου σκύφου μὲ παράστασιν σκηνῆς ἐλαιοτριβείου, φαίνεται).

δ') Παρὰ τὸν Ἄγ. Νικόλαον τῶν Θηβῶν ἀμέσως ἔξω

τῆς σημερ. πόλεως πρὸς Ν, ἐκατέρωθεν τῆς ἀρχῆς τῆς «κοίτης ὁδοῦ», ὀδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ ἐκπλύναντος ἱκανοὺς χειμάρρου, ἐκαθαρίσαμεν σεσυλημένους τινὰς παλαιόθεν λαξευτοὺς τὸ πλεῖστον εἰς τὸν πῶρον τάφους, ἐν οἷς καὶ θαλαμοειδῆ «μυκηναϊκὸν» ἀλλὰ καὶ ἐν βυζαντιακοῖς χρόνοις πάλιν χρησιμοποιηθέντα, ἔτι δὲ ἄθικτον ῥωμαϊκὸν «θηκοειδῆ» καὶ δύο βυζαντιακοὺς πλινθίνους, πάντας τοῦτο τοῦλάχιστον διδάξαντας, ὅτι τὸ οὕτω πλησίον τῆς πόλεως μέρος ἔκειτο πάντοτε ἔξω τῶν τειχῶν τῶν Θηβῶν, ὥστε νὰ χρησιμεύη δι' αἰώνων ὡς νεκροταφεῖον. Παρὰ δὲ τὴν αὐτὴν θέσιν, κατὰ τὴν κλιτῶν τοῦ σημερινοῦ Γυμναστηρίου ἀποκαλύψαμεν τμημα ὑδραγωγείου μυκηναϊκοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀστράκων, σήραγγα δηλ. λαξευτὴν ἐν τῷ πῶρῳ διευθυνομένην ἀπὸ Β. πρὸς Ν, πλάτους 1 μ. κάτω ἀλλ' ἄνω στενωμένην (ὡς ἢ ἐπὶ τῆς Ἀσπίδος τοῦ Ἄργους) εἰς διπλάσιον πρὸς ὕψος, κατὰ δὲ τὸν πυθμένα μέσον φέρουσαν ἀλλοδακὰ ἐσκαμμένην ὀρθογωνίαν (0,32 μ. πλάτ.) καὶ ἐν αὐτῇ κοιταζόμενον τὸν πῆλινον ὑδραγωγόν· ἀποτελεῖται οὗτος ἐκ σωλήνων κυλινδρικών μὲ πεπλατυσμένον τὸν πυθμένα μήκους ἐκάστου 1,05 μ. (τοῦ στενωτέρου στομίου ἢ ἐμβόλου ἄκρου 0,15) καὶ διαμέτρου 0,21 μ. (στομίου 0,14), ἐκ πηλοῦ ἱκανῶς χονδρῆς ποιότητος· μικρὰ ἐφ' ἐκάστου ὀπὴ παρὰ τὸ εὐρύτερον στόμιον, πρὸς καθαρισμόν καὶ τοποθέτησιν χρήσιμος, κλείεται διὰ τεμαχίου ὀστράκου, ἐνῶ αἱ ἀρμογαὶ διὰ κονιάματος πηλοῦ καὶ ἀσβέστου· ὁ σωλὴν φαίνεται μεταγενέστερος, ἐκ ῥωμαϊκῶν πιθανῶς χρόνων.

ε') Περιελθόντες τέλος ὄλην σχεδὸν τὴν ἀνατολικὴν Βοιωτίαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Τανάγρα ἀνασκαφῆς ἐπιγραφὰς μὲν ἔτι ἀνεκδότους συνελέξαμεν εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον 60 (ὀνομάτων ἀπλῶν ἐπιτυμβίων ἀπὸ τοῦ Δ' — Α π. χ.

αιῶνος τὰς πλείστας, ὀλίγας ἐκ τοῦ Ε΄), διηρευνήσαμεν δὲ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τὴν χώραν ἐν γένει· μόνον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνασκάψωμεν καὶ ἀλλαχοῦ μὲν, ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ Δράμει (τῆς μεταξὺ Αὐλίδος καὶ Δηλίου ἀκτῆς) διπλοῦ τεχνητῶς ἠνωμένου γηλόφου, οὐδὲ τὸν πρὸς Δ αὐτοῦ 300 μ. που τυμβοειδῆ, ἐνῶ ἀμφοτέροι πλήρεις «μυκηναϊκῶν» (ὁ α΄ καὶ ἀρχαιοτέρων ἐτι) ὀστράκων ἐλκύουσιν εἰς ἀνασκαφήν, δυναμένην ἀσφαλῶς νὰ διδάξῃ τι μετὰ τοῦ «Λιθοσωροῦ» τοῦ Χαλίων («τύμβου τοῦ Σαλαγανέως») περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι καὶ τὰ μόνα τῆς πρὸς Εὐβοίαν ἀκτῆς μέρη, τὰ ἐμφαίνοντα «μυκηναϊκά» ἔχνη, νὰ βοηθήσῃ δὲ πιθανῶς πολὺ καὶ εἰς τὴν διασάφησιν τῶν πρώτων (ἐκ Θεσσαλίας ἢ ἐκ τῶν νήσων; καὶ δὴ ἀπ' εὐθείας ἴσως ἐκ Κρήτης;) ἐπιδράσεων ἐπὶ τὴν οὕτω πλουσίαν παραδόσεων προϊστορικὴν Βοιωτίαν. Κατ' ἀνάγκην μένουσι δι' ἄλλο ἔτος.

Ἐν Θήβαις 16ῆς Δεκεμβρίου 1911.

N. Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΚΙΣ